

Милан Гарић

КОРЊАЧА

Већ пола вијека скоро читам поезију, и истински уживам у томе - кажем у првом лицу једнине, и настављам у трећем, не да бих заметао трагове, и не само да бих се сјетио оног „Јер ја, то је неко други”, са којим је започело наше друговање и нераскидиво другарство са поезијом, праћено повременим пјесмољубивим забиљешкама о томе.

Дакле, ужитак у читању поезије заиста је посебан хедонистички дуживљај, неупоредив по много чему, између осталог и по томе што је, за разлику од других ужитака којима смо се повремено одавали, све вријеме растао. Никада о томе, осим у једној пјесми, нисмо говорили и разговарали, чак ни са онима са којима смо знали претресати свакојаке по-етичке, естетичке и ине „теме” – тек ту и тамо пар узгредних ријечи, и ништа више. Данас нам је јасно да смо о томе ћутали као што се ћути о најинтимнијем, недјељивом искуству, дакле, не само из пристојности. А ево нас, гдје позвани да нешто кажемо о поезији коју и сами покушавамо писати, радије говоримо о читању, о томе колики је и какав ужитак читати и ишчитавати поезију – као да га сам изричеш слушајући неизрециво; читајући пјесму цијелим бићем слушати-кушати да су добро, лијепо и истинито једно те исто, ма шта то троје скупа било, и ма шта и ма одакле износило на свјетло дана.

Са писањем поезије, чини нам се, ствар стоји другачије – битно другачије. Ужитак у писању нераскидиво је, изгледа, везан уз неизрециво тегоба и разноврстан „претходни” терет, а не само за неизбјежну стваралачку, пјесмотворачку муку. О томе се обично не говори, и обично се мисли како неке ствари заувјек требају и могу остати у „мајсторској радионици”. Можда је збиља тако и можда је иајбоље да тако и остане. Изгледа, међутим, да та ствар није тако једноставна, и

да дио те муке увијек некако остане изван мајсторске радионице – да непрестано куца на њена врата, куца нам у бићу и језику, и изнутра нас притиска. Та мука од неизрецивог и сама је, наравно, неизрецива – о њој се не да ни говорити ни ћутати. И управо нас то, чини се, прије наго што уђемо у „радионицу”, у самој радионици и након што изађемо из ње – уводи у тајну писања.

Гонетатати ту тајну значи откривати је и по-казивати. Један велики, дакле не само француски филозоф, по-казивао нам је тајну писања као један „двоструки гест” који га непрестано усмрђује и поново рађа – чини да искуша нешто готово надискуствено, нешто готово невјероватно – да „живи своју смрт”. Искушавати ту неизрециву тајну не значи само живјети између говора и шутње, између, властитог живота и властите смрти, и не значи само покушавати разумијевати оно што се не да разумјети, него и окривати, по-казивати и чувати тајну поезије дубљу од саме поезије – рецимо, показивати да није поезија настала из говора, него говор из поезије, из метафоре, из оног нашег примордијалног „у страху су велике очи.” То што су филозофи тумачили (Вико) и онедавно про-тумачили (Дерида) пјесници су одувијек искушавали-знали као нешто животно важно, што им је увијек „на врх језика”.

Не знамо да ли је то био страх или нешто друго када смо и сами осјетли тегобу и нарастајућу тежину и терет неизговорљивог, (неупоредиво тежи, теретнији и тегобнији, чини се, од силног јавног брбљања које „нема везе са животом”), па смо чини се, „управо стога” и кренули оном уском цртом између говора и шутње, између живота и смрти – почели писати; почели спајати полове говора и шутње – живјети нешто што можда и није „прави” живот, али је засигурно нешто између живота и смрти, нешто што од живота одузимамо и дајемо смрти не би ли јој „извадили жалац”, добили више него што сам живот може да да. О томе не можемо говорити, о томе покушавамо писати.

Када тој нашој не-вољи додамо и „случајност” да је наш тихи учитељ у основној школи пјесништва говорио да „свијет постоји да би настала једна књига”, и да смо то, како се чини и како ствари стоје, поприлично буквално схватили, и почели радити понешто на томе, писати једну (тродјелну) књигу, градити једину кућу и дом у којем бисмо „на миру”, свим силама које су нам дате тјерали случај из говора, најприје били у љубавном загрљају са метафором, а онда се почели рвати с њом на живот и смрт, почели пјевати-причати једну дугу, за неку пјесничу књигу предугу причу – онда није никаво чудо што, ево, не знамо одакле бисмо почели и каквим одабиром пјесама бисмо бацили какво-такво свјетло на „бескрајну” приповијест те књиге.

Притом уопште није ријеч о оном фамозном паклу избора – на то смо се већ одавно добрано навикли. Те тешкоће нису ни слатки-горки плод таштине, несумњиво најстарије и највиталније поете(се) на овим просторима, и уопште се не ради о томе да су неке „боље” пјесме, неки пјесмољубивији лирски есеји, неки поетичнији записи и неке екстатичније реченице остале изван овога избора. Не ради се ни само о томе да те пјесме морају бити „на свом мјесту” да би међусобно разговарале и пјевале, истовремено испричале и одћутале своју „причу” – свој дио оне бескрајне метаприче. Ријеч је о нечему много једноставнијем и много сложенијем у исти мах – о том избору, наиме, не одлучујемо само ми. О том избору превасходно одлучује сама књига. А она је спора к’о корњача. Тако и толико спора, да се, откривајући своју пјесмотворачку тајну – полако претвара у корњачу. И ко зна колико би јој требало, и ко би још дочекао да она нађе какав рајски излаз из пакла избора. И коме би још, осим нама и првом лицу једнине повјеровала на ријеч да би управо за њу било добро и корисно, окрепљујуће и здраво да неке своје пјесме и пјесмољубиве реченице повјери на чување Повељи.

У Добоју, 7 јула 2019.

ВАРИЈАЦИЈЕ

О

О чему се не може говорити,
о томе најтеже је ћутати.

И

ВАРИЈАЦИЈЕ

1.

Овдје је само оно
о чему се једва може
а опет мора говорити:
другога овдје нема.

2.

Једино нам је оно
о чему се једва може
а опет мора говорити:
другога немамо.

3.

Једино нам је то
о чему се једва може
а опет мора говорити:
другог нам нема.

4.

Једино јест оно
о чему се једва може
а опет мора говорити:
другога нема.

ЈАСНОЋА

Овај свијет је запањујуће јасан.
Пјесници само
говоре о том.

Налазе за то
стотине ријечи
као поларни народи за снијег.

ПЈЕСМА О ЈЕЗИКУ

Језик је сјенка свјетла
што пада на нас.

ТРИ ПОКРЕТНЕ СТРОФЕ

Све постоји да би било опјевано,
да би дошло до даха.
Али шта постоји?
Шта надахњује? Све јаче и јаче прије
све више и више послије наше прве пјесме.

Гдје нема човјека, нема ни пјевања,
ни у гају ни у перивоју.
Ал' има језика, ал' има љубави:
гдје има икога, гдје има ичега,
има и вједа, има и свједока.

Све било је да би било
упамћено, да би било
пренесено.
Али чиме? Али чијим, али којим
језиком? Из чијих уста у чије уши?

ЕК-СТАТИЧНЕ РЕЧЕНИЦЕ

1.

Бити, то сав је смисао.

2.

Бити заобилазни пут
крај сваког камена спотицања,
бити камен спотицања
на сваком заобилазном путу.

3.

Неки гледају напријед, неки натраг,
неки гледају напријед и натраг,
неки у себе, а неки
по први пут.

4.

Ако овај час није привиђење
онда он не пролази.

5.

То као да гуши ме већ:
ни једне ријечи у срцу.

Наоколо море.

6.

Ријечи капљу о ономе
што се снови и што се не снови.

Наоколо океани.

7.

Чим колијевно се зибне
већ лијесно мирује
једна реченица на мојим уснама.

Лијес и колијевка њена
ова су слова.

ПРОЉЕЋЕ

Ничу бијели версикули,
пупољци разбореног ћутања;
гради се пјесма:
брвно и брана
од нечега ка ничем,
од ничега ка нечем.

ПОЗНАНСТВО

Ко никада није склопио познанство
са земљом, а знао је бити и змија,
ко никада није склопио познанство
са небом, а знао је бити и птица,
ко никада није склопио познанство
са свијетом, а знао је бити човјек.

Ко никада није склопио познанство
па о томе ћути,
језик му се у прах претвара.

Ко никада није склопио познанство
па о томе говори,
језик му у срце силази.
Ко никада није склопио познанство
па о томе пјева,
језик му у срцу расте.

Ком језик у срцу расте,
језик му једном из срца излази:
склапа познанство са свијетом
и оставља га самог, на рубу пјесме,
с обе ноге на земљи
с оба ока на небу.

РИЈЕЧИ

Ријечи, ријечи, ријечи,
ријечи засушне увијек
и увијек сувишне већ, пјесме су
само ријечи; птице у глави,
птице селице у леденом добу,
птице грабљивице у пустињи, птице
пјевачице у посљедњим временима.

Рибе у потопу. Златне.

САГЛАСЈЕ

У овој књизи, само смо он и ја
метафоре. И када се ова књига
склопи.

Да метафоре престанемо бити,
и живо се упишемо један у другог,
у том циљу упрезати ријечи,
једнако је као запалити се нечим,
на присојној страни рецимо,
па већ буктиња, спашавати се
бјежећи осојној, у шумски хлад.

Једнако је као бити захваћен
ватром изнутра, у каквом долу
а спашавати се, хитајући гори,
дубље удишући свјежи горски зрак.
Као бити захваћен ватром
на ломачи, а спашавати се ослушкујући
има ли у пуцкетању лучи и цврчању
наше коже, каквога сагласја.

Има ли каквога сагласја?

ВАТРА И НИШТА

*Ништа није изгубљено у ватри
све је сажето.*

Бранко Миљковић

Пјесма и пјесник
– ватра и вјечити,
промрзли бог ватре.

ГРЛИЦА

Кад не говорим ти
о птици у лету
да је не би затворио
у кавез своје пјесме.

Кад говорим ти само
о оној у зидном сату, божици нашој,
мајци наших богова.
Од којих још само пјесници
траже нам спас.
Када надлијећу се мисли
попут сјенки птица.

Кад ћутим о грлици
што ме гледа
са мог прозора,
мојим очима.

II

КЊИГА

Најбољи проповједник је срце
али оно куца све тише;
најбољи учитељ је вријеме,
али које, не зна ни оно само;
најбоља књига је свијет,
али она се не да отворити
док се не склопи;
најбољи пријатељ је бо̄
који ту књигу пише,
учи те да је читаш.

III

ПЈЕСМА О НАШЕМ ЈЕЗИКУ

Између непца и језика,
ћутим се.

Вишаљина на Превлаци, јануара 1990.

ВРЕЛО БОСНЕ

Стојим на рубу стрме шуме скривен у маслинастој
сјенци црне јохе чији листови опадају зелени, не жуте.
Пијем шумски ваздух, пијем ваздух са врела,
опијам се и тријезним, у исти мах.

Једна кућа још ћути ону дугу зиму у којој смо
се мрзли; њени зидови још чују онај потмули
тутањ, и вику бојовника, пијаних и обрезаних,
што пуцају с брда сладострасно кличући богу,
примире се, па закотрљају мучки, изненада,
модификоване бродске мине низ точила,
у њено двориште.

Један извор умивен јутром гледа ме у очи
и блиста младим, зеленкастим сјајем.
Један тихи, бистри врук, чист као мушка
суза, гледа у небо; сав се у око претвара.

Један студени запјенушани бук
не да ријеци да мути своја врела.

Једно јато златовчица показује
докле је ријека божије дјело
а одакле је и дјело људи.

Само што је потекла, један уски, стијешњени град
што се надима у дугој, уској котлини,
подмукло, иза леђа, насрће на извор и трује ријеку
трујући њене прве притоке.

Један за другим, мали градови на обали
подигнути на брзину покрај фабричица,
бљују своју изнутрицу у ријеку.

Једна ријека поприма воњ и боју нађубрене земље,
једна земља опасана и издијељена споља и изнутра
ријекама, носи име по својој средишњој, по својој
најзагађеној, попријеко подијељеној ријеци.

На врелу ријеке више не живе они људи и њихове жене

огрубјелих руку што знају поименце свако вреоце
и сваки комад своје земље познају у прсте.

Узводно од говора, низводно од шутње, на самом извору
ријеке, жубори хладна вода, једно врело жедно њихове
живе ријечи, жагора без којег овој земљи нема живота.

Врутци, зима 1992/3 – љето 1999.

РИБЕ ИЗ ДЈЕТИЊСТВА

Волио сам са мула, док су друга препланула
дјеца позлаћена залазећим сунцем пецала,
крушним мрвама хранити и нетремице посматрати
рибе у пловама, сивкаста и бијела, блистава бића
која нам дођу на дохват руке, окрену се, и заувјек оду.
И хљеб из моје руке је био само удица и мамац,
покушај да се преко гладних уста упеца дубина.

Површина је дубина која се види, чини ми се данас
док шетам по бијелом молу, бацам поглед у море
и гутам ријечи, своју храну и своју глад – све
што ме спаја са рибама из дјетињства и сјајем
Бића које се вреба и лови (са) језиком а ослобађа
и памти поезијом. Да би је препознао и разумио
више ти није потребно знање, треба ти милосрђе

ЉУБАВ ПРЕМА ПЈЕСМИ

Зарана, младац још, док грлих прве снове
мушке снаге, заволио сам херметичне пјесме пој,
лирику пјесника бираних а брижно пробраних.
Пробирљивији ми дјечачки слух од мушког њуха би.

Пун крви, све и свашта ме мамило
ал ништа баш сасвим, нисам редовно
читао пјесме; тек у циклусима необјашњивим;
драгао их под свјетлима разним, у позама свим,
некад кријући корице руком, некад иза корица скрит.

Годинама нисам се штедио; дању и ноћу
свугдје ме знало бити, ал' цијели живот
вјешто избјегавао сам сеансе, општа мјеста
гдје излажу се поетике и разлаже се поезија.

Дарежљив, све своје другоме бих дао, све
осим пјесме – њу чувао сам ко посјед само свој;
слутио да можда танкоћутна и недужна је
била праљудска она, дивља себичност. Често,
најпомније, до касно у ноћ мислио сам о том.
Понекад више од наслада других свих
волио сам се између својих бедара и чела
загледати у пјесму. Обилан дар је то, читање
пјесама суштих, обострано вишеструко
даривање и увијек дар више, божији убави.

Читајући пјесму ко анђео лишен био сам ја
свих пјесникових људских мука и мука
пјесничких. С граница људског складбе те
радоваше ме ко бића, ко бића радоваше ме
непатвореност самосвојних игара говорних.

Само у пјесми чудотворно обузимала ме
језа од оног истог од чега обузима ме
милина, понекад опет обузимала ме милина
од оног истог од чега срх ме обузима.

Говорљив, о свему и свачем ћаскао бих радо,
само о пјесми ћутао сам крај сваког, само у њој
ћутим све, у њој ћутим се сав. Само у пјесми
бескрај неизговореног ми сине и сја. Тронут
што љубећ пјесму бар о том' не запјевах и сам

и данас пјесме тек слушати знам. Истина,
понекад, понешто, тек да ми се мисли на њу,
на пјесму не распрше, а не останем посве сам,
натукнем о томе са ријечи пјесмољубивих пар.

ПРЕПЈЕВ

Б. Р. и Д. Д.

У љетње праскозорје, скривене у крошњама
липе и ораха (два, зачудо још увијек бујна
непосјечена стабла што коријењем подижу
улицу), под одшкринутим прозором цвркућу
птице – пјевају све док је расвита и јутарње
свјезине, па утихну, нестану без трага и гласа
чим крену прва, увјежбана, пучка чаврљања

„Пјев је продужетак лета”, бескрајног
бијег од гмизања; пјев и лет, једна те иста
богомдана умјетност, она најлакша она најтежа,
животна радост која се открива и скрива језику
људи. Кога цвркут пјевни расањује, још у освит,
прије сваке мисли, научи га шта је поезија –
јутрошњи пој птица који ћеш у спарну ноћ,
када нам се не да ни заустити ни заспати,
лакше гонетати и дочекати, него препјевати.

ОПРЕЗ, ПРЕПИС

Р. М.

Хватајући у реченицу гловоту
сеоског шора, ухватио је живи тренутак
и у њему вјечност, једну мачку
што оклијева
као да одмјерава
растезљивост времена.
Опчињен не-пролазном сажетошћу и јасноћом
живог часа, његовим суштим
мајсторством у изразу који се не постиже
говором и језиком, пустио је дуги, лијени,
ниједи мачији ход да му испуни пјесму,
један катрен само, од једва шеснаест ријечи,
окачен не-уоквирен о претходне двије.

Учинио му се, као и мачки, да је сво вријеме стало
у њу, у ту малену, стишану пјесму, и да се ту више
нема шта ни додавати ни удузимати. Промакла му је
благо подигнута шапа предње десне ноге, стајање
на три ноге, укопаност у вријеме,
застој праћен складним покретом главе,
опрезом једнаким опрезу
који би имао и сам, прије него што запише пјесму,
ријечи које знају да се увијек ради о животу и смрти.

СТРАХ ОД ИЗВЈЕСНОСТИ

Сједим с Витгенштајном
иза ниске камене ограда,
у дворишту наше старе куће.

Питам га нешто о случају
и логици, о стварању реда
и нереда у језику, и, онако
као успут, о поријеклу и судбини
метафоре. Кријем да мислим
о поезији која настаје и нестаје
тако што шири опсег свога
појма; да се питам да ли би ме
(пољ)убио ако бих му рекао
да сам сањао и да знам је пјесник,
и да ће једном, сав тај његов
узалудни напор да говори
што смисленије а да се притом
ослобађа и игра, бити крштен
као још узалуднији - као поезија.

Он једнако понавља:
„Ја знам да је ово дрво”.

Као да нешто по-казује, нешто
што му је богзна како важно,
што му је о главу – наглашава
једну, па другу ријеч; тражи
да га пратим као да се кладимо
и играмо шах на све или ништа,

а не хватамо и не продајемо
зјале, у хладу, под орахом.

Тротоаром поред нас
појави се неко трећи,
за главу од сусједове
црвоточне тарабе, за око
од самога себе виши,
и ја му махнем, и кажем:
„Овај човјек није луд.
Ми само филозофирамо”.
Само да не наиђе
неко од мојих најмилијих.

ХЉЕБ И ВИНО

„Ако Бога нема, као што не таји више ова нијема
звјездана ноћ ниједној од својих звијезда, онда је
ненасилна људска смрт спасоносна и милостива скоро
као наш добри, троједни бог. Јер не стрепи човјек
од неминовности, од бола и трпљења, него од случаја:
ако се ишта догодило случајно, све се догодило
случајно, све се догодило безразложно. Случајно
смо онда изненада отишли из града у коме смо
прогледали и проговорили, и случајно смо се онда
након толико година вратили у овај град у коме
нам није остало ништа друго него да пригрлимо своју
немоћ; да покушамо ћутке оно што нисмо успјели
поезијом, да ово што је можда почело без разлога
образложимо пресликавањем, да ово што је почело
сазнањем као прародитељским гријехом довршимо
и закључимо несхватљивошћу као утјехом и као надом.”

Док мрсим тако у себи у касну ноћ, кад нам ни вино,
што кријепи гдјекад и опија говор, тријезни пјев,
не може окријепити исцрпљену мисао, лозу што се
суши и на завезаном и на развезаном језику, у собу ми
из полутаме као у душу провири, па кроз одшкринут прозор
и полуотворена балконска врата, са чистим зраком
уђе мирис врућег хљеба, и помилује ме тајном
озбиљења. Човјек памти све, од првог сјемена

до зрна пшенице, од зрна пшенице до хљеба насушног.
Заборав не постоји, постоји само пребрзо сјећање.
Најбрже сјећање је људска стварност: стара, станична
зграда коју нико ни да сруши, ни да обнови, раскршће
главне и наше уске, споредне улице – кварт малих,
напуштених, затворених и тек отворених радњи,
зажарен прозор на пекари што лије румен по асфалу,
огледа се и просијава, дрхтури на стаклима, и губи се
на ољуштеним зидовима двију дугих, спојених кућа
са магазима и поткровљем, са доклатима с вањске,
и широком, наткривеним дрвеним верандама са скривене,
дворишне стране, домовима оних трговаца, потомака
оних старих луталаца, што одведоше их некуд, изненада;
што једне од оних година кад преплашени су били
анђели као шумске звијери кад виде човјека,
баш у оном првом им мјесецу, кад о највећем
празнику, негдје око друге од четири чаше вина,
одговарали су радо себи и сину своје најмлађем
зашто се та ноћ разликује од осталих, зачуше лупу,
пуцње у врата, и гнусне псовке незваних гостију,
заћуташе и укочише се, прођоше у трену онај дуги
пут о којем су малочас причали молитвену причу,
цијели пут од памтивијека, од прве жртве до дана
данашњег, до дјечијих очију, па ко зна кад и како,
покупише дјецу, потрпаше им комаде мацота
у джепове, и напустише своје куће као да напуштају
себе и свијет, кренуше без ријечи овом истом
уличицом према жељезничком колодвору, и несталоше
иза треска и жеке тешке, жељезне резе на вратима
теретних и марвених вагона – ишчезоше, одоше
из Старог града, старом пругом, и не вратише се.

А двапут су мјерили, једном сјекли, вагали ријечи
и јаја. А све су биљежили и чували у књизи,
и ништа нису препуштали случају.

ПОКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА

Само што су их изумили и усавршили,
тешки, механички сатови нашли су се
високо изнад улазних врата, на прочељима,
између носећих стубова, и на торњевима
небопарајућих готичких катедрала.
Узашавши на највиша и највидљивија
мјеста у граду, откуцавали су, по-казивали,
и нехотице проповиједали тачно вријеме;
рад, ред, дисциплину и непрестано,
неуморно, једнолично куцање и кружење
казаљки од којег не чујемо било бића,
ритам неба у ритму и дамарима земље,
небеску мелодију и земаљски ритам
у искушавању слободе, у нашим корацима
што се од јутра до сутра вуку за нама, ил журе
да не закасне за временом – иду испред нас.

Наше богомоље још увијек нису претворене
у часовнике, и нису више празне као некад,
помислим ко да се помолим док пролазим
крај цркве Светих апостола Петра и Павла
у Добоју, са чијег бијелог прочеља вријеме
показује бијели анђео нетремице загледан
у ријеку и град. Узлетио ту из ђачке торбе
у којој сам га крио – из блиједоплаве свеске
са све вјештије исписаним усправним и косим,
танким и дебелим линијама, и редовима
првих слова – диже ме у небо непролазног
дјетињства, горе, на школско игралиште,
ограђено са западне стране, раздвојено
од црквеног дворишта и спојено с њим
боровима и високим металном мрежом;
прозирним зимзеленим зидом што хвата
лопте у њедра, и враћа их на земљу, не да
да оду небу под облаке, и падну у забран;
пази да се игра (што никада не би стала,
што би да као ријека и као вријеме, и као
каква ријека времена да тече, а не пролази)
којим случајем, богохулно не прекине.

СЛУШАЊЕ

Ништа не умједох радити цијелим бићем,
као што цијелим бићем, умједох слушати људе,
људе што понекад понешто говорили су нама,
људе што понекад понешто говорили су мени.

И када говорили су из душе, и када из тијела,
и када говорили су из језика, језиком палацавим,
цијелим бићем сам их слушао као да цијелим
бићем су говорили, и душом и тијелом и језиком.

Цијели живот, цијелим бићем, слушао сам људе,
као да слушајући изговорене ријечи и понешто
од неизговореног и неизговорљивог сам чуо:
понешто од оног што их кроз живот носи,
понешто, опет, од оног што кроз живот вуку.

Слушао сам их, цијелим бићем ослушкивао сам
људе, као да говорили су о оном једном једином
што јест, и препречавању његових одбљесака
на нама: о Богу и пјесничкој умјетности.